

Віктор Покалюк

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Зростання загроз життю та здоров'ю людей, суттєве збільшення збитків і шкоди довкіллю, спричинені небезпечними природними явищами та техногенними аваріями й катастрофами, актуалізували проблеми забезпечення природної та техногенної безпеки. Адже сьогоdnішній стан техногенної та природної безпеки, незважаючи на відносну стабільність, негативно впливає на соціально-економічний розвиток нашої держави, а за деякими негативними факторами становить загрозу національній безпеці України. У зв'язку з цим розв'язання проблем захисту населення та довкілля від впливу небезпечних і шкідливих факторів надзвичайних ситуацій природного, техногенного та соціально-політичного характеру залишається одним із пріоритетних напрямів роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади (Аналітичний огляд, 2018).

Відповідно до статті 41 Кодексу цивільного захисту України (2012) культура безпеки життєдіяльності населення – це сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки. А безпека життєдіяльності людини – відсутність недопустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання шкоди організмові людини в будь-яких умовах її існування (Кузнецов та ін., 2001).

Вперше термін «культура безпеки» було введено під час аналізу причин аварії на четвертому блоці Чорнобильської атомної електростанції. Метою освіти в галузі безпеки життєдіяльності є формування у людини світогляду та культури безпечного життя, формування та розвиток знань, умінь і навичок, потрібних для забезпечення комфортного та безпечного життя. Навчання учнів, студентів і дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час освітнього процесу за рахунок коштів, передбачених на фінансування навчальних закладів. Навчання дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та запобігання пожежам від дитячих пустощів з вогнем проводиться шляхом формування у них поведінки, відповідної віку дитини, щодо власного захисту та порятунку. Але розв'язання проблеми формування культури безпеки життєдіяльності здобувачів освіти на різних рівнях освіти залишається невирішеним.

Дослідження з безпеки життєдіяльності як сучасної науки здійснюють Я. Бедрій, О. Буров, С. Гвоздій, Л. Гладка, В. Джигирей, М. Захарченко, Н. Заверуха, В. Зацарний, О. Кобилянський, В. Кузнецов, І. Миценко, В. Мухін, В. Лапін, Л. Сидорчук, С. Шкребець, В. Заплатинський та інші. Основи безпечної поведінки учнів розкрито у працях Ю. Бабанського, В. Безпалька, М. Данилова, Д. Ніколенка, П. Підкасистого, М. Скаткіна, І. Харламова та інших дослідників. Вагомий внесок в удосконалення викладання безпеки життєдіяльності у вищій школі зробили В. Бегун, С. Дикань, В. Заплатинський, Б. Житар, В. Захматов, І. Науменко, А. Пятова, В. Русін, В. Свистунов та інші науковці. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених питанням безпеки людини, залишаються недостатньо вивченими питання змісту навчання з безпеки життєдіяльності, взаємозв'язок та неперервність її викладання на різних рівнях освіти: повна загальна середня освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, вища освіта.

Мета статті – визначити теоретичні засади змісту навчання з безпеки життєдіяльності на різних рівнях освіти з урахуванням особливостей діяльності та віку її здобувачів.

Результати дослідження

Одне з центральних понять, що вивчаються в безпеці життєдіяльності – це небезпека як порушення нормальних умов життя і діяльності людей на окремій території чи об'єкті (Полукаров, 2019). При цьому вивчається таксономія небезпек (класифікація та систематизація явищ, процесів, інформації, об'єктів, які здатні завдати шкоди), ідентифікація небезпек (знаходження типу небезпеки та встановлення її характеристик, необхідних для розробки заходів щодо її усунення чи ліквідації наслідків), квантифікація небезпек (введення кількісних характеристик для оцінювання ступеня (рівня) небезпеки), ризик (кількісне оцінювання ймовірності виникнення небезпечної події з певними небажаними наслідками).

Похідним поняттям є безпека як відсутність недопустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди (Зимняя, 2004); стан, за якого явища, процеси й об'єкти не можуть завдати шкоди, несумісної зі здоров'ям та життям людини, її благополуччям (Полукаров, 2019).

Враховуючи різноманітну природу та характер прояву небезпек, і, відповідно, спектр методів досягнення стану безпеки, виокремлено коло небезпек, які складають змістовну частину навчальної дисципліни. Небезпеки, які діють на людину в звичайних (повсякденних) умовах та в умовах надзвичайних ситуацій, визначаються потоками речовин, енергії та фізичними полями. Саме вони характеризують основну масу небезпек. Наслідки їх впливу на людину визначаються, перш за все, величиною (рівнем) та часом впливу на об'єкт захисту (Девисілов, 2007).

Небезпеки різноманітні, вони можуть бути природними, техногенними, соціально-політичними та комбінованими (Полукаров, 2019). Природні джерела небезпек – це природні об'єкти, явища природи та стихійні лиха, які можуть спричинити шкоду людині або ж становлять загрозу для життя чи здоров'я людини. Техногенні небезпек – це небезпек, пов'язані з впливом на людину техногенних об'єктів. Соціальні небезпек – це небезпек, викликані низьким духовним та культурним рівнем. Джерелами політичних небезпек є конфлікти на міжнародному та міждержавному рівні, духовне гноблення, політичний тероризм, ідеологічні, міжпартійні та збройні конфлікти, війни. Найбільшу кількість становлять комбіновані небезпек: природно-техногенні, природно-соціальні, соціально-техногенні, соціально-політичні.

Отже, можна визначити методи досягнення стану безпеки – захист відстанню, мінімізація часу впливу небезпечного чинника, використання індивідуальних та колективних засобів захисту на шляху поширення фізичного поля, енергії та речовини.

Метою освіти з безпеки життєдіяльності є підготовка особи до активної участі в забезпеченні тривалого повноцінного життя в суспільстві, яке динамічно змінюється (Кузнецов та ін., 2001). Мета освіти визначає її зміст. Зміст освіти визначається об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Об'єктивними чинниками, що впливають на зміст освіти в галузі безпеки життєдіяльності, є зростаюче техногенне навантаження на людину та довкілля, підвищення рівня небезпек сучасного світу. Суб'єктивним фактором, що впливає на зміст освіти, є державна система підтримки безпеки людини (єдина державна система цивільного захисту та державні органи правопорядку, охорони праці, охорони здоров'я тощо).

Величезне навантаження на довкілля створюють потужні промислові та енергетичні об'єкти, посилюється ризик аварій, збитки від яких можна порівняти з розміром національного бюджету середньої країни (згідно з даними Державної служби України з питань праці на території України функціонує 23,3 тисячі потенційно небезпечних об'єкти та більше 6 тисяч об'єктів підвищеної небезпек (з них, 460 – хімічно небезпечні). А наявність значних територій з несприятливим природним впливом та схильністю до проявів небезпечних природних явищ ще більше загострює проблеми забезпечення техногенної й природної безпеки. До об'єктивних чинників потрібно також віднести результати наукових досліджень стосовно розвитку теорії ризику, методів та способів захисту від негативного впливу небезпечних чинників, мінімізації їх впливу на людину та довкілля. Отже, наведені чинники створюють передумови для вдосконалення змісту освіти в галузі безпеки життєдіяльності людини.

Термін «Безпека життя і діяльності людини» як назва освітянського напрямку спочатку об'єднував три традиційні сфери: охорону праці, цивільну оборону та основи охорони довкілля. За останні роки цей напрям суттєво змінився – розширилася структура та поглибився рівень навчання (Кузнецов та ін., 2001). Основними тенденціями в освіті з безпеки життєдіяльності (Кузнецов та ін., 2001) у наш час є такі:

- розширення тематики навчальних дисциплін, безпосередньо спрямованих на певні теми безпеки (від традиційних (охорона праці, цивільна оборона, безпека дорожнього руху тощо) до безпеки в побуті, екологічної безпеки, безпеки здоров'я, ергономіки та ін.);
- посилення інтеграційних процесів з гуманітарними та іншими дисциплінами і спеціальностями (наприклад, соціологія, психологія, суспільствознавство); введення дисциплін (чи окремих тем) з безпеки життєдіяльності людини практично на всіх рівнях освіти, починаючи з початкової школи (безпека дорожнього руху, пожежна, радіаційна безпека);
- перехід від епізодичного до систематичного вивчення тематики з безпеки життєдіяльності людини упродовж всього терміну навчання в закладах освіти;

– суттєве збільшення фахівців, які залучаються до роботи над змістом, технологією, методами навчання з безпеки життєдіяльності людини, і які, в переважній більшості, не мають досвіду роботи над проблемою в цілому, а тільки над її окремими складовими; збільшення кількості кафедр, циклів та інших навчально-методичних структур, що безпосередньо забезпечують навчання з безпеки життєдіяльності людини;

– розширення кількості спеціальностей з окремих складових безпеки життєдіяльності людини (охорона праці в машинобудуванні, в гірництві, в будівництві, на транспорті тощо; пошуково-рятувальні роботи, пожежна безпека, управління екологічною безпекою та ін.);

– продовження роботи зі стандартизації навчання з безпеки життєдіяльності людини: дисципліна «Безпека життєдіяльності» введена в освітні програми бакалаврів всіх спеціальностей як нормативна; дисципліна «Основи безпеки життєдіяльності людини» введена як складова проекту Державного стандарту загальної середньої освіти.

Основне завдання повної загальної середньої освіти в галузі безпеки життєдіяльності – формування цілісної картини світу, екологічної свідомості, виховання культури безпеки як компонента всебічно і гармонічно розвиненої особистості. Дошкільна та шкільна освіта – це база для подальшого розвитку, саме на цих рівнях освіти формуються основи культури безпеки та світогляд дитини. В цей період свого життя дитина має засвоїти елементарні знання з безпеки. Змістом повної загальної середньої освіти передбачено вивчення видів, походження, сутності небезпек, їхні причинно-наслідкові зв'язки. Потрібно також познайомити учнів з негативними проявами небезпек у певних видах професійної діяльності.

У старшому шкільному віці більшість учнів мають стійкі пізнавальні інтереси. Домінуючим складником їхньої пізнавальної діяльності є абстрактне мислення, прагнення глибше зрозуміти сутність і причинно-наслідкові зв'язки досліджуваних предметів і явищ (Зимняя, 2004). Характерною особливістю старшокласників є їхнє професійне самовизначення. Тому програмою навчання має бути передбачено знайомство з основними видами небезпек у професійній діяльності. В умовах зовнішньої агресії щодо нашої країни доцільно акцентувати увагу на вивченні небезпек, які притаманні військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, органах і підрозділах цивільного захисту як одному з видів майбутньої професійної діяльності.

Отже, після шкільного навчання в учнів мають бути сформовані основи культури особистої та колективної безпеки, вміння надавати домедичну допомогу, знання способів рятування та транспортування потерпілих тощо; учні також мають вміти оцінювати власні фізичні, фізіологічні та психологічні можливості. Завданням професійної (професійно-технічної) освіти є подальший розвиток у них культури безпеки з орієнтацією на обраний вид професійної діяльності. Освіта з безпеки життєдіяльності людини у професійних (професійно-технічних) закладах освіти має дві взаємодоповнювальні складові: перша спрямована на поглиблення вже здобутих знань і є логічним продовженням шкільного курсу, друга має мати виражену професійну спрямованість (Кузнецов та ін., 2001).

Професійна компонента освіти з безпеки життєдіяльності людини обов'язково розглядається у базовому курсі з безпеки життєдіяльності шляхом поглибленого вивчення окремих тем, положень, причин виникнення небезпечних чинників, ситуацій, подій, що характерні для даного професійного профілю. При формуванні змісту базового курсу безпеки життєдіяльності його обов'язково потрібно погоджувати зі змістом спеціальних дисциплін, які вирішують окремі проблеми безпеки працівників, що пов'язані з їхньою професією (Кузнецов та ін., 2001).

Більшість студентів в цьому віці мають стійкі пізнавальні інтереси. Переважне значення у їх пізнавальній діяльності займає абстрактне мислення, прагнення глибше зрозуміти сутність і причинно-наслідкові зв'язки досліджуваного предмета й явища. Знання фактів, порад слугує їм матеріалом для роздумів, теоретичних узагальнень. У цьому віці переважає аналітико-синтетична діяльність, прагнення до порівнянь і розуміння сутності досліджуваного матеріалу, взаємозв'язку між кількісними та якісними параметрами та їх змінами (Зимняя, 2004).

На рівні професійної (професійно-технічної) освіти мають розширюватись знання з таксономії, ідентифікації та квантифікації досліджуваних небезпек, характерних для професійної діяльності, методів та способів індивідуального і колективного захисту від них, основ управління безпекою життєдіяльності, питання адміністративно-громадського контролю. Після здобуття професійно-технічної освіти для більшості випускників закінчується обов'язковий освітній етап, тому одним із завдань освіти є формування усвідомлення необхідності самоосвіти з безпеки життєдіяльності

людини (Кузнецов та ін., 2001). Підготовка випускників професійно-технічних закладів і коледжів до навчання з безпеки життєдіяльності протягом життя полягає в активізації навчально-пізнавальної діяльності, яка передбачає організацію під час навчання індивідуальної та самостійної роботи (Кобилянський, 2009b), ефективність якої значно зростає при використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (Кобилянський, & Дембіцька, 2014a; Кобилянський, & Дембіцька, 2014b).

Вища освіта з безпеки життєдіяльності складається з двох послідовних етапів навчання: системно-орієнтованого та практично-орієнтованого (Кузнецов та ін., 2001). Системно-орієнтованим навчанням передбачено формування у студентів здатності до комплексного наукового розв'язання проблем безпеки та обґрунтування правових і соціально-економічних механізмів політики в галузі захисту людини та середовища її існування, а практично-орієнтованим етапом навчання – формування знань, умінь, навичок і компетенцій з коректного запобігання виникненню поширених видів небезпек в процесі життєдіяльності людини. Також в процесі підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності їх потрібно ознайомити з чинним понятійно-термінологічним апаратом з безпеки життєдіяльності (Девисілов, 2007), зокрема в Україні з ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять» та національними стандартами України стосовно управління охороною здоров'я та безпекою праці: безпека, небезпека, ризик, шкода, ймовірність події, серйозність наслідків, величина ризику, рівні ризику, обов'язковість і черговість заходів з обмеження впливу ризику, фактори, що визначають важливість і складність виконання заходів щодо управління ризиком тощо.

Під час застосування у закладах вищої освіти компетентнісного підходу, зокрема й при формуванні загальнокультурних і професійних компетенцій з безпеки життєдіяльності (Кобилянський, 2010; Кобилянський, 2013), виникають складнощі, пов'язані з міждисциплінарною інтеграцією, адже зміст безпеки життєдіяльності тісно пов'язаний з навчальними дисциплінами гуманітарного, природничого, суспільного характеру, охороною праці, цивільним захистом тощо. Дану проблему потрібно обов'язково враховувати при формуванні змісту навчання та розробленні навчально-методичної документації з викладання дисциплін безпекового циклу (Кобилянський, 2009a; Кобилянський, Дембіцька, & Кобилянська, 2014).

Випускник закладу вищої освіти має набути знання та вміння із забезпечення захисту окремих осіб і груп людей від небезпечних чинників шляхом орієнтації їх дій та дій персоналу; а також має бути сформована загальна культура особистої та колективної безпеки.

Висновки

Безпека життєдіяльності – інтегрована навчальна дисципліна, яка викладається на всіх рівнях освіти (як навчальна дисципліна або у вигляді окремих тем). Збільшення техногенного навантаження, зміна характеру шкідливих і небезпечних факторів на виробництві, у побуті, екологічна криза, руйнування природного середовища обумовлює зміни змісту освіти з безпеки життєдіяльності.

Потрібно, щоб навчання з безпеки життєдіяльності мало більш практичну спрямованість. Реалізація в системі освіти програм безпеки життєдіяльності дозволить сформувати у випускників закладів освіти культуру безпечного життя, знання, вміння та професійні компетенції вирішувати типові завдання професійної діяльності з суворим дотримання вимог охорони праці, відповідальність за особисту безпеку та безпеку підлеглих в повсякденних умовах, в умовах надзвичайних ситуацій та в особливий період. Одним із основних завдань є формування у майбутніх фахівців усвідомлення необхідності самоосвіти з безпеки життєдіяльності людини.

Вважаємо за необхідне продовжити дослідження змісту та особливостей навчання безпеки життєдіяльності людини здобувачами вищої освіти, підготовка яких здійснюється в галузі знань «Цивільна безпека».

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Аналітичний огляд стану техногенної та природної безпеки в Україні за 2018 рік. (2018). Київ: Український науково-дослідний інститут цивільного захисту.
- Девисілов, В. А., Ильницкая, А. В., Козьяков А. Ф., Морозова, Л. Л., Павлихин, Г. П., Переездчиков, И. В. Белов, С. В. (Ред.). (2007). Безопасность жизнедеятельности: учебник для вузов (7-е изд.). Москва: Высшая школа.

- Зимняя, И. А. (2004). Педагогическая психология: учебник для вузов. Москва: Логос.
- Кобилянський, О. В. (2009а). Міжпредметні зв'язки та особливості викладання безпеки життєдіяльності бакалаврам економічного спрямування. Вісник Вінницького політехнічного інституту, 6, 114–120.
- Кобилянський, О. В. (2009b). Особливості організації самостійної роботи студентів при вивченні безпеки життєдіяльності. Освіта Донбасу, 5(136), 34–42.
- Кобилянський, О. В. (2010). Вивчення безпеки життєдіяльності при підготовці бакалаврів економічного спрямування. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка, 1, 243–250.
- Кобилянський, О. (2013). Компетентнісний підхід до вивчення дисциплін циклу безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 7(256), 43–48.
- Кобилянський, О., & Дембіцька, С. (2014а). Використання інтернет-технологій у процесі вивчення безпеки життєдіяльності. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, вип. 132, 61–65.
- Кобилянський, О. В., & Дембіцька, С. В. (2014b). Педагогічні умови використання інтернет-технологій у процесі вивчення безпеки життєдіяльності. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», вип. 38, 310–315.
- Кобилянський, О. В., Дембіцька, С. В., & Кобилянська, І. М. (2014). Теоретичні засади формування компетенцій з безпеки життєдіяльності у студентів економічних спеціальностей: монографія. Вінниця: ВНТУ.
- Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. (2012). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
- Кузнецов, В. О., Мухін, В. В., Буров, О. Ю., Сидорчук, Л. А., Шкребець, С. А., & Заплатинський В. М. (2001). Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини». Інформаційний вісник Вища освіта. Київ: Видавництво науково-методичного центру вищої освіти МОНУ, № 6.
- Полукаров, О. І. (уклад.). (2019). Безпека життєдіяльності та цивільний захист: конспект лекцій. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського.

REFERENCES

- Analitychnyi ohliad stanu tekhnohennoi ta pryrodnoi bezpeky v Ukraini za 2018 rik. (2018). Kyiv: Ukrainskyi naukovo-doslidnyi instytut tsyvilnoho zakhystu.
- Devisilov, V. A., Ilnickaya, A. V., Kozyakov A. F., Morozova, L. L., Pavlihin, G. P., Perezdchikov, I. V. ... Belov, S. V. (Red.). (2007). Bezopasnost zhiznedeyatelnosti: uchebnyk dlya vuzov (7-e izd.). Moskva: Vysshaya shkola.
- Kobylianskyi, O. V. (2009a). Mizhpredmetni zviazky ta osoblyvosti vykladannia bezpeky zhyttiediiialnosti bakalavram ekonomichnoho spriamuvannia. Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu, 6, 114-120.
- Kobylianskyi, O. V. (2009b). Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv pry vyvchenni bezpeky zhyttiediiialnosti. Osvita Donbasu, 5(136), 34–42.
- Kobylianskyi O. V. (2010). Vyvchennia bezpeky zhyttiediiialnosti pry pidhotovtsi bakalavriv ekonomichnoho spriamuvannia. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia: Pedahohika, 1, 243–250.
- Kobylianskyi O. (2013). Kompetentnisnyi pidkhid do vyvchennia dystsyplin tsykladu bezpeky zhyttiediiialnosti u vyshchyykh navchalnykh zakladakh. Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriiia: Pedahohichni nauky. Lutsk: SNU imeni Lesi Ukrainky, 7(256), 43–48.
- Kobylianskyi, O. V., & Dembitska, S. V. (2014a). Pedahohichni umovy vykorystannia internet-tekhnolohii u protsesi vyvchennia bezpeky zhyttiediiialnosti. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zb. nauk. pr. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer», vyp. 38, 310–315.
- Kobylianskyi, O., & Dembitska, S. (2014b). Vyorystannia internet-tekhnolohii u protsesi vyvchennia bezpeky zhyttiediiialnosti. Naukovi zapysky. Seriiia: Pedahohichni nauky. Kirovohrad: RVV KDPU

- im. V. Vynnychenka, vyp. 132, 61–65.
- Kobylianskyi, O. V., Dembitska, S. V., & Kobylianska, I. M. (2014). Teoretychni zasady formuvannia kompetentsii z bezpeky zhyttiediialnosti u studentiv ekonomichnykh spetsialnosti: monohrafiia. Vinnytsia: VNTU.
- Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy vid 2 zhovtnia 2012 roku № 5403-VI. (2012). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
- Kuznetsov, V. O., Mukhin, V. V., Burov, O. Yu., Sydoruk, L. A., Shkrebets, S. A., & Zaplatynskyi V. M. (2001). Kontsepsiia osvity z napriamu «Bezpeka zhyttia i diialnosti liudyny». Informatsiinyi visnyk Vyscha osvita. Kyiv: Vydavnytstvo naukovo-metodychnoho tsentru vyschoi osvity MONU, № 6.
- Polukarov, O. I. (uklad.). (2019). Bezpeka zhyttiediialnosti ta tsyvilnyi zakhyst: konspekt leksii. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho.
- Zimnyaya, I. A. (2004). Pedagogicheskaya psihologiya: uchebnik dlya vuzov. Moskva: Logos.

Віктор Покалюк

Теоретичні засади навчання безпеки життєдіяльності в закладах освіти України

В статті розкрито зміст поняття безпека життєдіяльності людини, культура безпеки життєдіяльності населення, небезпека, зміст мети освіти в галузі безпеки життєдіяльності, охарактеризовано природні, техногенні, соціально-політичні та комбіновані небезпеки. Наведено дані щодо функціонування на території України потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів підвищеної небезпеки. Розкрито мету та зміст освіти з безпеки життєдіяльності, описано об'єктивні та суб'єктивні чинники, що його визначають. Наведено основні тенденції в освіті з безпеки життєдіяльності. Запропоновано теоретичні засади навчання з безпеки життєдіяльності, що забезпечують його безперервність і взаємозв'язок між різними рівнями системи освіти (повна загальна середня освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, вища освіта). В учнів загальноосвітніх навчальних закладів мають бути сформовані основи культури особистої та колективної безпеки, вміння надавати домедичну допомогу, знання способів рятування та транспортування потерпілих тощо; учні мають бути здатними оцінювати власні фізичні, фізіологічні та психологічні можливості. На рівні професійної (професійно-технічної) освіти мають розширюватись знання з таксономії, ідентифікації та квантифікації досліджуваних небезпек, характерних для професійної діяльності, методів і способів індивідуального та колективного захисту від них, основ управління безпекою життєдіяльності, питання адміністративно-громадського контролю. Випускник закладу вищої освіти має набути знання та вміння із забезпечення захисту окремих осіб і груп людей від небезпечних чинників шляхом орієнтації їх дій та дій персоналу; а також має бути сформована загальна культура особистої та колективної безпеки.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, культура безпеки, небезпека, види небезпек, зміст освіти, рівні освіти, заклади освіти.

Покалюк Віктор Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, e-mail: vpokaluk@ukr.net,

V. Pokaliuk

Theoretical Principles of Teaching Life Safety in Educational Institutions of Ukraine

The article describes the content of the concept of human life safety, culture of life safety, danger, content of the purpose of education in the field of life safety, describes the natural, man-made, socio-political and combined dangers. The data on the functioning of potentially dangerous and high risk objects in Ukraine are presented. The purpose and content of life safety education are outlined and the objective and subjective factors that determine it are described. The main trends in life safety education are outlined. Theoretical foundations of life safety training are offered to ensure its continuity and interconnection between different levels of the education system (complete general secondary education, vocational (vocational) education, higher education). Pupils in general educational institutions should

have the basics of a culture of personal and collective security, the ability to provide domestic assistance, knowledge of how to rescue and transport victims, etc.; students should be able to assess their own physical, physiological and psychological abilities. At the level of vocational (vocational-technical) education, knowledge on taxonomy, identification and quantification of the studied dangers, characteristic for professional activity, methods and methods of individual and collective protection against them, basics of life safety management, issues of administrative and public control should be expanded. A graduate of a higher education institution must acquire knowledge and skills to protect individuals and groups from dangerous factors by targeting their actions and those of staff; and a general culture of personal and collective security must be formed.

Key words: life safety, safety culture, danger, types of dangers, content of education, levels of education, educational institutions.

Pokaliuk Viktor – Cand. Sc. (Pedagogical), Associate Professor, Head of the Chair of Fire Tactics and Emergency-Rescue Works, Cherkassy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense in Ukraine, e-mail: vpokaluk@ukr.net.

Виктор Покалюк

Теоретические основы обучения безопасности жизнедеятельности в заведениях образования Украины

В статье раскрыто содержание понятий «безопасность жизнедеятельности человека», «культура безопасности жизнедеятельности населения», «опасность», «содержание цели образования в области безопасности жизнедеятельности». Охарактеризовано природные, техногенные, социально-политические и комбинированные опасности. Приведены данные по функционированию на территории Украины потенциально опасных объектов и объектов повышенной опасности. Раскрыты цели и содержание образования по безопасности жизнедеятельности, описано объективные и субъективные факторы, которые его определяют. Приведены основные тенденции в образовании по безопасности жизнедеятельности. Предложены теоретические основы обучения безопасности жизнедеятельности, обеспечивающие его непрерывность и взаимосвязь между различными уровнями системы образования (полное общее среднее образование, профессиональное (профессионально-техническое) образование, высшее образование). У учащихся общеобразовательных учебных заведений должны быть сформированы основы культуры личной и коллективной безопасности, умения оказывать домедицинскую помощь, знания способов спасения и транспортировки пострадавших; ученики должны быть способными оценивать собственные физические, физиологические и психологические возможности. На уровне профессионального (профессионально-технического) образования должны расширяться знания по таксономии, идентификации и квантификации исследуемых опасностей, характерных для профессиональной деятельности, методов и способов индивидуальной и коллективной защиты от них, основ управления безопасностью жизнедеятельности, вопросы административно-общественного контроля. Выпускник учреждения высшего образования должен обладать знаниями и умениями по обеспечению защиты отдельных лиц и групп людей от опасных факторов путем ориентации их действий и действий персонала функциональной подсистемы Единой государственной системы гражданской защиты, добровольных формирований гражданской защиты; должна быть сформирована общая культура личной и коллективной безопасности.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, культура безопасности, опасность, виды опасностей, содержание образования, уровни образования, учебные заведения.

Покалюк Виктор Николаевич – кандидат педагогических наук, доцент, начальник кафедры пожарной тактики и аварийно-спасательных работ, Черкасский институт пожарной безопасности имени Героев Чернобыля Национального университета гражданской защиты Украины, e-mail: vpokaluk@ukr.net.